

NICOLETA STAN-ȚURCANU*

COPILĂRIA ȘI STUDIILE LUI DIMITRIE A. STURDZA

De la Dimitrie A. Sturdza ne-au rămas puține date autobiografice și acestea destul de restrânse. Nu a fost prea darnic cu informațiile referitoare la copilăria și tinerețea sa. A acordat atenție, în schimb, activității publice în care a fost angrenat. De aceea, am încercat să reconstituim primii ani ai vieții sale, cercetând arhivele în speranța că vom găsi informații din corespondența de familie. Doar prin intermediul manuscriselor, îndeosebi a scrisorilor, am reușit să conturăm, cât de cât, credem noi, copilăria, tinerețea și chiar viața sa. De altfel, trebuie spus că cele mai prețioase informații referitoare la membrii familiei sale le-am găsit chiar în notițele lui Dimitrie A. Sturdza. Astfel, potrivit documentelor, Dimitrie A. Sturdza a fost primul vlăstar al lui Alexandru (Alec) Sturdza Miclăușanu și al soției sale Ecaterina, născută tot Sturdza, deoarece era fiica vornicului Costache Sturdza de la Ruginoasa (Suceava)¹. Ambii părinți descindeau, așadar, din familia numeroasă a Sturdzeștilor. Ei s-au căsătorit la 7 februarie 1832². Soții Alecu și Ecaterina Sturdza au avut, dacă putem spune așa, o puzderie de copii. În decurs de nouă ani, s-au născut toți copiii, an după an. Dimitrie A. Sturdza fost primul lor copil; i s-a dat numele bunicului său patern. Apoi s-au născut, pe rând, Elena, Constantin, Alexandru, Zoe, Ioan, Matei, Gheorghe și Ruxandra³. Din păcate, unii copii au decedat de mici.

Astfel, Dimitrie A. Sturdza (alintat Mitică sau Mitiță), de numele căruia se leagă evenimentele importante ale istoriei noastre moderne, s-a născut la 25 februarie 1833⁴, într-o „sâmbătă sara pe la 2 ceasuri 4 momente”, și a fost botezat de „Ecaterina Sturza, născută Moruz, la 12 martie a aceluiași an”⁵.

* Doctorand, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București.

¹ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedatat, nenumărat.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Am observat că unii autori avansează data de 9, respectiv 10 martie 1833. Noi am optat pentru data de 25 februarie 1833, așa cum am găsit în documentele familiale. A se consulta, pentru mai multe detalii, BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69. De asemenea, amintim faptul că volumele omagiale dedicate lui Dimitrie A. Sturdza au trecut data de 25 februarie. A se vedea printre altele: *Dimitrie A. Sturdza. Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani, 25 februarie 1903*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1903; *Un român întreg: Dimitrie A. Sturdza. Idei, simțăminte, lucrări din anii 1850 și 1854 amintite la 25 februarie 1907 când împlinește vârsta de 74 de ani, f.l., f.e., f.a; Academia Română lui Dimitrie A. Sturdza, membru de la 1871, secretar general de la 1884. LXXX ani. 25 februarie 1913; În memoria lui Dimitrie A. Sturdza cu prilejul centenarului de la nașterea sa – 25 februarie 1933 – cuvântări rostit la Biblioteca Ion I. C. Brătianu de I. G. Duca, Constantin I. C. Brătianu, N. N. Filodor, prof. dr. I. Cantacuzino, București, Editura Imprimeriile „Independența”, 1933. Și, nu în ultimul rând, precizăm și faptul că pe inscripția de pe sarcofagul lui Dimitrie A. Sturdza, care se află la Cimitirul Bellu, scrie că s-a „născut la 25 februarie 1833”.*

⁵ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond Dimitrie A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedatat, nenumărat.

Prima lui soră a fost Elena (alintată Elenco), care s-a născut pe 12 martie 1834. Ea a fost botezată, după cum nota Alecu Sturdza, la „19 martie, de către pre iubita mea maică Elenco Sturza născută Balș”⁶. A fost botezată, așadar, chiar de bunica ei. Pe vremea aceea se pare că era un obicei ca bunicii să-și boteze copiii, întrucât și alți frați ai lui Dimitrie A. Sturdza au fost botezați de bunici, paterni sau materni. Elena a fost căsătorită de două ori. În anul 1854 s-a căsătorit cu Vasile Beldiman⁷, fiul vornicului Vasile Beldiman⁸. La 10 ianuarie 1861 s-a recăsătorit cu Iorgu Suțu⁹, fiul lui Mihail Suțu¹⁰. Elena Sturdza este înmormântată la Miclăușeni.

La 13 mai 1835 s-a născut Constantin, care a fost botezat de bunica sa maternă, Elena Sturdza, născută Cantacuzino. Din păcate, în anul imediat următor, tot pe 13 mai, s-a stins din viață. Tatăl lui, Alecu Sturdza, nota că se afla atunci la Miclăușeni, ca atare, l-au înmormântat acolo¹¹.

În anul 1836, pe 22 iunie s-a născut un alt fiu, Alexandru, care a fost botezat și el tot de bunica paternă, Elena Sturdza, născută Balș. Și acest copil avea să se stingă din viață în anul următor, pe 26 martie. Deoarece soții Alecu Sturdza și Ecaterina Sturdza se aflau în acel moment la Iași, l-au înmormântat la biserica Bărboi¹².

Următorul copil a fost o fată pe care o chema Zoe (alintată Zinica). S-a născut la 12 noiembrie 1837 și a fost botezată de bunica ei paternă¹³. S-a căsătorit la 10 ianuarie 1860 cu Dimitrie Balș, fiul lui Costache Balș Dumbrăveanul¹⁴ și al actriței vieneze Ana Schaeme¹⁵. Dimitrie (Mutzi) Balș a fost singurul lor copil. Acesta era moștenitorul unei averi impresionante¹⁶, dar, din păcate, suferea de o boală iremediabilă, anume ipohondria. Cu toate acestea, mama sa a aranjat o căsătorie de conveniență cu Zoe Sturdza¹⁷. Dat fiind faptul că Mutzi era bolnav, nu au avut copii. Despre destinul tragic al surorii sale, Zoe, Dimitrie A. Sturdza nota în însemnările sale: „[...] a trecut prin mari nenorociri și suferinți sufletești din cauza bărbatului ei, care în nebunia ce l-a cuprins a trăit până la o vârstă înaintată. Însă Zoe a murit de durere și de mahniciune înainte de a veni Carol I în România”¹⁸.

Ioan a fost cel de-al șaselea copil al soților Sturdza. Din păcate, acesta a trăit doar câteva zile. S-a născut pe 21 octombrie 1838, iar la „26 octombrie a aceluiași an la șapte ceasuri sara au răposat, și s-au îngropat la Sf. Dimitrie, Biserica Bălșască”¹⁹.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Motivul divorțului se pare că a fost comportamentul lui Vasile Beldiman. Dimitrie A. Sturdza scria, în 1856, fraților săi că purtarea acestuia „se răutăți din zi în zi: bătăi pe uliță, beții, jocuri de cărți [...] Elena se determină de a-i trimite inelul înapoi și de a face pași spre a se despărți de un om care pute numai să aducă neonoare și nefericire”. A se vedea mai multe amănunte în BAR, Cabinetul de Manuscrise, Secția Corespondență, Dimitrie A. Sturdza către Matei Sturdza, S6 (13)/CMXII/1.

⁸ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărat.

⁹ Este vorba de Principele George Mihail Suțu. A se vedea ANIC, fond Creditul Funciar Rural, dosar 328/1876.

¹⁰ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărat.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Mihai Dimitrie Sturdza, *Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, București, Editura Simetria, 2004, p. 304.

¹⁶ A se vedea, pe larg, idem, *Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, București, Editura Simetria, 2004.

¹⁷ *Ibidem*, p. 304.

¹⁸ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărat.

¹⁹ *Ibidem*.

În anul 1839, la 14 noiembrie s-a născut Matei (alintat Mateiu). Alecu Sturdza amintea că a fost botezat de cumnatul său, logofătul Teodor Sturdza²⁰. Dimitrie A. Sturdza spunea despre fratele său Matei că era „un bărbat învățat și de frunte”, „inimos, liberal și cu idei solide”. Tot Dimitrie A. Sturdza preciza că a fost prefect în județele Roman și Vlașca în primul an de domnie al regelui Carol I²¹. Din păcate, a murit în anul 1870, răpus de „un typhus cumplit”²², la Neapole. Ulterior, corpul lui neînsuflețit a fost adus în țară și înmormântat la Miclăușeni alături de familia sa.

Următorul frate, Gheorghe (alintat Iorgu) s-a născut la 1 februarie 1841 și a fost botezat de vărul tatălui său, logofătul Gheorghe Sturdza²³. A fost căsătorit cu Maria Ghica, fiica lui Ion Ghica. După cum era obiceiul în acele timpuri, soția lui avea doar 15 ani când s-a căsătorit cu el. Se pare că era atât de îndrăgostită de George Sturdza, încât, „ca să-i facă pe plac logodnicului ei, îndrăgostit până la manie de tot ceea ce evoca Evul Mediu, de a doua zi după logodnă ea a început să învețe arta minuțioasă a împodobirii cărților de rugăciune”²⁴. George Sturdza se pare că era un „cavaler blond”, „fără cusur” care avea „privirea albastră, blândă”. Se spune că „vorbind cu țaranii, care se descopereau în fața lui, acest aristocrat, îndrăgostit de fieful feudal, avea obiceiul să-și scoată și el pălăria și să o țină în mână, prefăcându-se că o scutură de praf”²⁵. De altfel, faptul că George Sturdza era atras puternic de perioada Evului Mediu reiese și din fotografiile care s-au păstrat cu el. Astfel, observăm că îi plăcea să fie fotografiat lângă armuri și diverse obiecte de cult (fig. 1 și 2). De asemenea, era și un foarte bun călăreț. Avea chiar o herghelie de cai de rasă.

Ultima soră a lui Dimitrie A. Sturdza a fost Ruxandra (alintată Rucsândrița). Ea s-a născut la 22 iunie 1842 și a fost botezată tot de bunica ei paternă, Elena Sturdza, născută Balș²⁶. Ea s-a deosebit de frații ei fiind mai „ștregăriță”²⁷ din fire, informându-l pe Dimitrie A. Sturdza despre tot ce se întâmpla la casa părintească până s-a căsătorit la 30 august 1860 cu Alexandru Balș²⁸, fiul logofătului Alecu Balș²⁹. Au avut împreună patru copii: Alexandru, Elena, Iorgu și Matei³⁰. Deși era cea mai mică dintre frați, Ruxandra era în același timp și foarte grijulie. În mai 1865, îl sfătuia pe Dimitrie A. Sturdza să se însoare cu o „fată de optsprezece ani foarte educată, drăguță și modestă”,

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Balș Ruxandra către Dimitrie A. Sturdza*, S18 (163)/DCCCLV, nenumărotat.

²³ BAR, Cabinetul de Manuscrise, *Fond D. A. Sturdza*, Mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărotat.

²⁴ Maria Cantacuzino-Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, ediția a doua, revăzută, traducere din limba engleză de Elena Bulai, ediție, prefață, note, tabel cronologic și indice de C. Th. Ciobanu, Onești, Editura Aristar, 2005, p. 360.

²⁵ *Ibidem*, p. 361.

²⁶ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărotat.

²⁷ Toate scrisorile trimise de Ruxandra lui Dimitrie A. Sturdza sunt haioase. Îi povestea acestuia tot felul de lucruri. Pentru exemplificare, enumerăm câteva dintre ele. Astfel, îl informa că a murit unul dintre armăsarii lor negri, că s-au copt cireșele, că privighetorile cântă zi și noapte oferindu-le „corțeturi strașnice”, că „mămăliguța, alivențele, caimacu, plăntele” îl așteptau cu nerăbdare să le guste; sau pur și simplu îl alinta și-i scria: „Tare mii doru de Bassossoru meu celu scumpu. Tare assu dori să fii aice acuma să facem ceva nebunii”. A se vedea mai multe informații în bogata corespondență trimisă de Ruxandra Balș lui Dimitrie A. Sturdza.

²⁸ În comparație cu surorile sale, Ruxandra a avut norocul să aibă un soț bun. La 1 octombrie 1860, îi scria lui Dimitrie A. Sturdza: „În adevăr Bădiță, scumpul meu, nu pot îndestul să mulțumescu lui Dumnezeu pentru fericirea ce mi-a trimissu. Pe zi ce mergu descoperu în scumpul meu soțu, nouă calități, nouă simțăminte nobile”. A se vedea BAR, Cabinetul de Manuscrise, Secția Corespondență, Balș Ruxandra către Dimitrie A. Sturdza, S18 (121)/DCCCLV, nenumărotat.

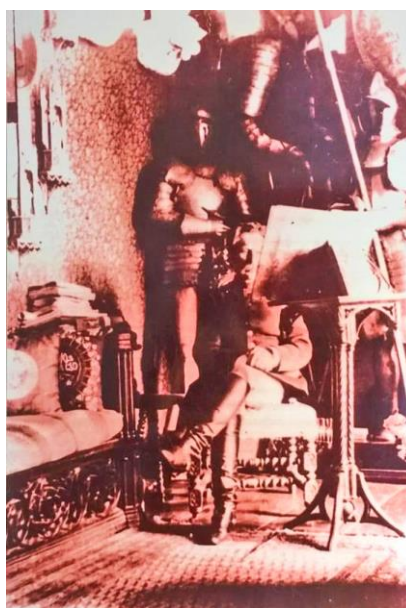
²⁹ Idem, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 67-69, nedat, nenumărotat.

³⁰ *Ibidem*.

care avea o dotă de o mie de ducăți³¹. De altfel, și ea era, potrivit memorialistului Radu Rosetti, „una din podoabele boierimii moldovenești, nu numai prin frumusețea și distincțiunea ei supremă, dar mai ales prin accețiunea înaltă ce și-o făcea de datoriile ei de soție, de mamă, de femei sus pusă”³².

1

2

Fig. 1 și 2. Gheorghe Sturdza în Castelul de la Miclăușeni, sat Miclăușeni, localitatea Butea.
(Sursa foto: Nicoleta Stan-Țurcanu, după originale păstrate la Castelul din Miclăușeni.)

Desigur că, provenind dintr-o familie cu un anumit statut social, cu venituri consistente, Dimitrie A. Sturdza și frații săi au avut parte de o copilărie fericită și lipsită de griji³³. După cum rezultă din mărturisirile sale, putem spune că Dimitrie A. Sturdza a primit încă din casa părintească o educație a cărei amprentă s-a resimțit în tot cursul vieții sale. Peste ani, avea să destăinuie cu nostalgie anii de copilărie și modul cum au fost crescuți el și frații săi de părinții lor: „Din copilărie am învățat în casa părintească credința creștinească, iubirea de muncă și devotamentul către țară. Aceste temelii ale vieții mi-au fost așezate de părinții mei, a căror vieță era pildă vie pentru noi, copiii lor”³⁴. Mediul familial în care a trăit Dimitrie A. Sturdza în timpul copilăriei și tinereții sale reiese și dintr-o epistolă trimisă fiului său la 27 august 1897:

Sâmbătă este zioa ta onomastică – Sfântul Alesandru – zi scumpă pentru noi, părinții tăi, zi scumpă pentru mine mai ales, căci în copilăria mea și în tinerețile mele era o mare sărbătoare – a bunicului tău – la care toți copiii jucau un mare rol, cu flori și felicitări

³¹ Idem, Secția Corespondență, Balș Ruxandra către Dimitrie A. Sturdza, S18 (137)/DCCCLV, nenumărat.

³² Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, București, Editura Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1927, p. 152.

³³ Nicoleta Stan-Țurcanu, *Crâmpiele din viața lui Dimitrie A. Sturdza*, în *MI*, an LI, nr. 2 (611)/ 2018, p. 69-73.

³⁴ Academia Română, Direcția Patrimoniu, fond D. A. Sturdza, dosar 1/1913-1922, f. 1.

frumos scrise și cetite în urmă cu rost. Venea și multă lume adese de serba cu familia aceea zi, căci era un om sdravăn și de temeiu bunicu tău, ca și bunica ta³⁵.

Mai trebuie spus că părinții lui Dimitrie A. Sturdza obțineau venituri însemnate atât de la moșiile pe care le dețineau, cât și de pe urma funcției importante pe care o ocupa Alecu Sturdza. Ei aveau un conac la țară, la Miclăușeni, și o casă în Iași³⁶. După cum rezultă din documente, soții Sturdza au petrecut o mare parte a timpului la casa din Iași, dat fiind postul pe care îl ocupa Alecu. Istoricul Costin Merișcă nota că veneau la conacul de la Miclăușeni „mai mult vara”³⁷. Se pare că aprovizionarea casei din Iași era asigurată în mare parte cu produse de la moșia din Miclăușeni – unt, brânză, miere, pește, iepuri, miei, ouă, oloi, sare, ridichi, papuci, ciorapi etc. –, iar „de la Iași se trimiteau la Miclăușeni rufe pentru spălat și călcat”³⁸. Deseori, se forma câte un convoi de 5-7 care pentru a trimite produsele la Iași³⁹. Unii dintre copii s-au născut chiar la casa din Iași pe care o aveau pe Ulița Mare (în prezent strada Ștefan cel Mare). Dimitrie A. Sturdza și-a petrecut, așadar, anii copilăriei atât la conacul de la Miclăușeni, cât și la casa din Iași. În acest sens, relevantă este o scrisoare trimisă din Iași, în luna aprilie a anului 1839, de Alecu Sturdza, soției sale Catinca aflată cu treburi gospodărești la Miclăușeni: „Pre iubită soție, dulce îmbrătoșându-te, te sărut. Mulțumirea de a te ști sănătoasă și bine încă iaste mângâierea vieții și de aceea alerg și pre acest prilej cercețându-te și totodată împărțându-ți și știință că noi cu toții ne aflăm bine. Copilașii îți sărută mâinile și cer să-i blagoslovești”⁴⁰. Se cuvine acum să spunem câteva lucruri și despre conacul de la Miclăușeni (fig. 3)⁴¹.

Deoarece în prezent este cunoscut sub numele de Castelul de la Miclăușeni, vom folosi în continuare această denumire. Trebuie precizat că acest castel nu a plăcut tuturor. De pildă, memorialistul George I. Duca, având ocazia, în copilărie, de a locui o perioadă acolo împreună cu mama sa, îl numea „ciudatul castel de la Miclăușeni”⁴². După moartea părinților, conacul a rămas în grija lui George Sturdza, fratele lui Dimitrie A. Sturdza. Astfel, George Sturdza, după cum relatează același memorialist,

[...] plictisit de searbătul secol al 19-lea în care îl zvârlise soarta, și-a creat singur epoca în care ar fi dorit să trăiască – Evul Mediu. Și astfel, peste casa strămoșească și-a construit un castel pe care dânsul îl socotea gotic, cu turle și turnulețe, acoperișuri țuguiate, ferăstruici înguste, terase crenelate, vitraluri în culori, ornamentații înflorite cu armele Sturdzeștilor⁴³.

³⁵ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza*, S2 (746)/CMXI/4, nenumerotat.

³⁶ Casa de la Iași „avea numeroase odăi și saloane luxos mobilate, iar în jur erau: grădină, atenanse pentru slugi, șură pentru trăsuri, grajd cu cai și vaci, găinărie, cămări și gherghiruri (cămăruțe boltite, din piatră, ascunse în pivnițe ori aiurea, pentru păstrat lucruri scumpe), unde se țineau proviziile aduse de la moșii; o pivniță mare cu poloboace de la podgorii”. Pentru mai multe detalii, a se consulta Costin Merișcă, *Istoricul satelor Miclăușeni și Butea din județul Iași, dar și al satelor vecine, existente sau dispărute*, Iași, Editura Trinitas, 2002.

³⁷ *Ibidem*, p. 58.

³⁸ *Ibidem*, p. 48.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Costin Merișcă, *Castelul Miclăușeni în cultura română*, Iași, Editura Cronica, 1996, p. 39.

⁴¹ Despre Castelul de la Miclăușeni au scris printre alții: Costin Merișcă, *Castelul Miclăușeni în cultura română*; Cleopa Constantin Nistor, *Miclăușeni, istorie, prezent și perspectivă*, Iași, Editura Trinitas, 2007; Sorin Ifțimi, *Heraldica palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)*, în *IN*, s.n., XVI-XVIII, 2010-2012, p. 55-101; Ioana Coșoreanu-Vasilescu, *Castelul Miclăușeni și patrimoniul său, martore și victime ale celor două războaie mondiale*, în „Acta Musei Tutovens. Memorialistică”, II, 2016, p. 73-76.

⁴² George I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, vol. I, Munchen, Editura Jon Dumitru-Verlag, 1983, p. 120.

⁴³ *Ibidem*, p. 120.

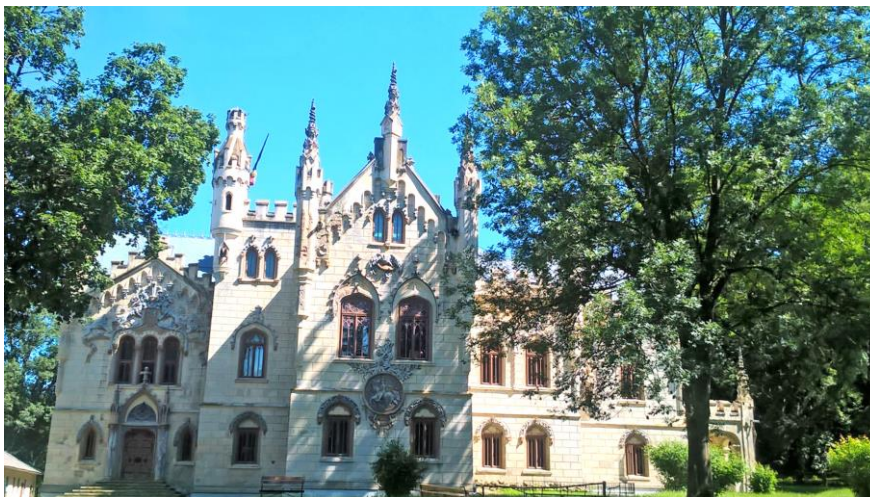

Fig. 3. Castelul Miclăușeni, satul Miclăușeni, comuna Butea, județul Iași.
(Sursa foto: Nicoleta Stan-Țurcanu.)

De asemenea, se pare că nici prințesa Maria Cantacuzino-Enescu nu a rămas impresionată când a poposit, pentru câteva zile, în toamna anului 1917, la Castelul Miclăușeni:

Descumpănit, la o primă vedere, ca un fals este acest castel pseudofeudal, între Târgul-Frumos și Roman, capitala districtului. În ciuda primirii îmbietoare, ești tentat să faci cale întoarsă din fața turnulețelor și crenelurilor care provoacă râsul, în fața rozetei și a vitraliilor complicate cu care George Sturdza a găsit de cuviință să deghizeze locuința străbunicilor săi⁴⁴.

În holul Castelului Miclăușeni se mai poate observa și astăzi o inscripție în limba latină, realizată în mai multe culori, în care se precizează contribuția pe care au avut-o, în decursul anilor, diferiți membri ai familiei Sturdza, la dezvoltarea conacului. Astfel, în inscripție se poate citi următorul text (fig. 4):

DOMUS EDIFICATA HACE AB PROAVO IOANE, 1752, MATHIEO GHICA PRINCIPE, ECCLESIA ADDITA AC STABULATIONIBUS DEMETRIO IOAN SANDU STURZA PRINCIPE, AMPLIFICATA AC HORTIS CIRCUMDATA AB ALEXANDRO ET ECATERINA PARENTIBUS MICHAELE GREGORIO STURZA PRINCIPE ADDITO HIPODROMO A. D. 1888 [...] ⁴⁵.

În traducere: „Casa ridicată aici de strămoșul Ioan 1752, sub Matei Ghica Principe, adăugându-se de către Dimitrie biserică și grajduri, sub Ioan Sandu Sturza Principe, mărită și înconjurată cu grădini de Alexandru și Ecaterina părinți, sub Mihail Grigore Sturza Principe, fiind adăugat manej în anul de la Hristos 1888”⁴⁶.

⁴⁴ Maria Cantacuzino-Enescu, *op. cit.*, p. 359.

⁴⁵ Din păcate, din cauza degradării picturii, ultimele rânduri nu mai sunt vizibile. În orice caz, intuim că în continuarea textului era precizată și contribuția lui Gheorghe A. Sturdza și a soției sale Maria, născută Ghica.

⁴⁶ Traducere preluată după Costin Merișcă, *Castelul Miclăușeni în cultura română*, p. 49.

Fig. 4. Inscripția pictată din holul Castelului Miclăușeni.
(Sursa foto: Nicoleta Stan-Țurcanu.)

Fig. 5. Familia Sturdza Miclăușeni. De la stânga spre dreapta, în primul rând: Elena și Dimitrie; al doilea rând: Zoe, Matei, Elena (mama), Ruxandra și Gheorghe.
(Sursa foto: Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de stampe, nr. inv. 178010.)

La Miclăușeni, soții Sturdza dețineau o moșie întinsă și bogată. Alecu Sturdza primise această moșie în stăpânire, împreună cu 20 de țigani vătrași de la tatăl său, logofătul Dimitrie Sturdza⁴⁷. Alecu D. Sturdza stăpânea, prin zestrea soției sale Catinca, fiica vornicului Costache Sturdza, și prin moștenirea primită de la tatăl său, Dimitrie I. Sturdza, 11 moșii⁴⁸. Din aceste moșii, doar Miclăușeni era nearendată. De această moșie întinsă și bogată, precum și de celelalte moșii arendate, Alecu Sturdza se ocupa cu strictețe. Evident că la o așa avere, chiar dacă avea o familie numeroasă, Alecu D. Sturdza îi asigura acestora toate cele necesare creșterii și dezvoltării în condiții optime. De aceea, așa cum era obiceiul pe vremuri, a angajat un preceptor ca să-i educe copiii acasă. Oricum, Alecu D. Sturdza era foarte ocupat cu funcțiile pe care le avea și nu avea timp să se ocupe de instruirea urmașilor săi. Potrivit documentelor consultate de noi, primele învățături Dimitrie A. Sturdza le-a dobândit de la preceptorul I. Kormann, angajat de Alecu Sturdza să acorde copiilor cunoștințe de latină, germană, pian, violină⁴⁹. Nu cunoaștem alte detalii despre I. Kormann, dacă era român sau străin; în orice caz, se pare că în acea perioadă nu existau profesori particulari români, de aceea se recurgea la cei străini⁵⁰. Interesant este și faptul că acest „sistem de educație” era foarte la modă în secolul al XIX-lea, când au fost înființate în mai multe curți boierești „universități”⁵¹. Memorialistul Radu Rosetti considera că „una din cele mai complete era cea de la Miclăușani, în casa lui Alecu Sturza, tatăl lui conu Mitiță”⁵². Dimitrie A. Sturdza se pare

⁴⁷ ANI, fond „Colecția Manuscrise”, Condica Miclăușană (Manuscrisul 1798), f. 2.

⁴⁸ Costin Merișcă, *Istoricul satelor Miclăușeni și Butea din județul Iași...*, p. 39.

⁴⁹ ANI, fond „Colecția Documente”, pachet 539, dosar 108, f. 1.

⁵⁰ Radu Rosetti, *Amintiri din copilărie*, București, Editura Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1925, p. 241.

⁵¹ *Ibidem*, p. 260.

⁵² *Ibidem*.

că a fost un copil precoce. Astfel, în anul 1842, când avea doar nouă ani, împreună cu sora sa Elena și cu ajutorul profesorului I. Kormann, Dimitrie A. Sturdza a construit la Miclăușeni un balon cu lungimea de 7,128 m și cu o lățime de 14,256 m. L-a confecționat din 4 kg de hârtie fabricată în Moldova, la fabrica lui Gheorghe Asachi, deschisă cu un an înainte la Piatra Neamț. Pe o parte a balonului se pare că scria: „acest balon s-au lucrat la satul Miclăușeni și s-au slobozit la octombrie 1842. Cine va găsi acest balon și îl va aduce înapoi la numitul sat, va lua doi galbeni”⁵³. Alte informații referitoare la primul profesor al lui Dimitrie A. Sturdza încă nu se cunosc.

Deși a rămas văduvă de timpuriu, Ecaterina Sturdza s-a dovedit a fi un adevărat stâlp al familiei. Femeie vrednică cum era, s-a hotărât să se ocupe îndeaproape de viitorul copiilor săi.

Astfel, Dimitrie A. Sturdza a fost trimis de mama sa să-și continue studiile în străinătate⁵⁴. Fiind o mamă grijulie și destoinică, Catinca Sturdza a căutat un mentor pentru a-i supraveghea pe copiii săi în perioada studiilor. După mai multe căutări și în urma unor recomandări, a decis să-și trimită odraslele la studii în Germania, sub atenta supraveghere a lui Petru M. Câmpeanu⁵⁵. Acesta era plătit cu 400 de franci pe an, o sumă considerabilă pentru acea perioadă⁵⁶. Adevărul e că Petru M. Câmpeanu era un om foarte instruit, pe care Catinca Sturdza l-a considerat potrivit ca îndrumător. De altfel a și exercitat o mare influență asupra lui Dimitrie A. Sturdza și a fraților acestuia. La rândul său, profesorul Petru M. Câmpeanu îl respecta foarte mult pe Dimitrie A. Sturdza, deși era încă un copil. Abia aștepta să plece cu el la studii în străinătate, chiar dacă își asuma astfel o mare responsabilitate. Interesant este că Petru M. Câmpeanu îi scria lui Dimitrie A. Sturdza, nu Catincai Sturdza, în septembrie 1849, de la Iași, că se ocupase de pașapoarte și, îndată ce primea banii de la Ministerul Cultelor, putea să plece cu el la studii în Germania. Deși scrisoarea era adresată lui Dimitrie A. Sturdza, își cerea scuze „cuconeii Catincai” pentru întârziere, mărturisind că numai Dumnezeu știa „cât umblu ca să pot scăpa odată”⁵⁷. E adevărat că era plătit bine de Catinca Sturdza. Cu toate acestea, omul politic Titu Maiorescu nota într-o scrisoare adresată tatălui său, în anul 1860, următoarele:

⁵³ Ion N. Iacovachi, Ion V. T. Cojocaru, *Traian Vuia. Viața și opera*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 14.

⁵⁴ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa III 70 bis, nedat, nenumărat.

⁵⁵ Se cuvine să precizăm câteva lucruri despre Petru Maller Câmpeanu (1809-1893). Acesta era un mare pedagog, profesor, lingvist, poliglot (stăpânea latina, greaca, germana, franceza, italiana și maghiara). Se remarcă mai ales prin modestie și sobrietate. La 1 mai 1841, Gheorghe Asachi a trimis o adresă-raport către comisia de cercetare a genealogiei familiei Sturdza. El informează că a însărcinat pe directorul Academiei Mihăilene, care era pe atunci Petru Câmpeanu, „ca la petrecerea sa în Cluj să cerceteze în Arhivele Statului pentru familia Turzo de la care să propune că s-ar fi trăgând familia Sturdzească”. Guvernul Moldovei îi eliberează, în acest sens, o „învoire oficială”. Alegerea lui Petru Câmpeanu pentru această misiune nu a fost întâmplătoare, ea se baza pe capacitatea acestuia, pe faptul că era transilvănean și cunoștea bine limbile latină, germană și maghiară. Tot el a tradus apoi din limba latină „documentele aflate în conventul sau Mănăstirea Prea Curatei Fecioare Maria” privitoare la familia Sturdza. Ulterior, se pare că i-a fost recomandat Ecaterinei Sturdza de mai multe persoane, ca mentor (preceptor) apt să se ocupe de Dimitrie A. Sturdza și de frații lui în Germania. În 1849, acesta și-a dat demisia din funcția de director al Academiei Mihăilene. După ce s-a întors din Germania, a trăit până la sfârșitul vieții sale la Miclăușeni, unde a și fost înmormântat. Pentru mai multe detalii, vezi Costin Merișcă, *O personalitate uitată a culturii române: Petru M. Câmpeanu*, Iași, Editura Junimea, 2002; ANI, fond „Colecția Manuscrise”, vol. I, mss. 65 (Condica Șcheiană).

⁵⁶ Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Editura Tipografia „Pallas”, 1939, p. 92.

⁵⁷ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Petru M. Câmpeanu către D. A. Sturdza*, S45 (2)/DCCCLXVIII, nenumărat.

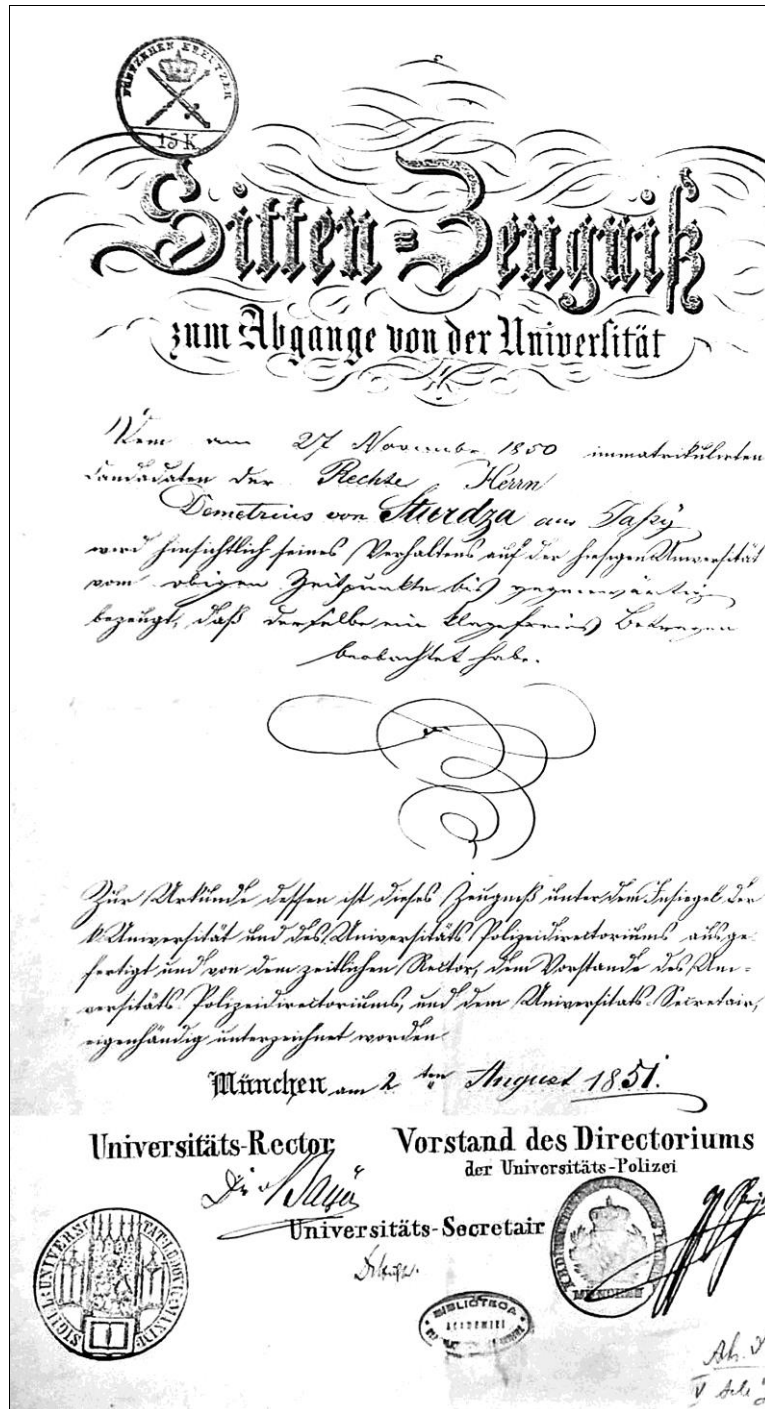

Fig. 6. Diplomă emisă de Universitatea din Munchen pe numele lui D. A. Sturdza. (Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise, fond Dimitrie A. Sturdza, Mapa V Acte 2.)

[...] despre Câmpeanu primii o scrisoare din Berlin (din nenorocire autentică), care îmi dete cheia spre înțelegerea omului ăstuia. Câmpeanu – un fel de fenomen psihologic, să îmbată mai toate nopțile dar într-un mod încât îl ridică Nachtwachter-ul⁵⁸ stradei lui de pe trotuare. Astă viață o duce cu mici intervale de 4 ani, de când a rămas Mitică Sturza în Moldova. De aci să esplică lipsa de energie și viața ce o are peste zi etc. Sturzeștii o știu toți. De aci răceala între ei și Câmpeanu etc.⁵⁹

Istoricul Costin Merișcă opina că Dimitrie A. Sturdza, înainte de a pleca la studii în Germania, urmasse un curs gimnazial și de filozofie la Iași, unde, considera el, „cu siguranță că-l avusese profesor și pe Câmpeanu, iar în 1850, se găsea cu acesta la Munchen, pentru a-și termina învățământul secundar”⁶⁰. De altfel, trebuie precizat că, într-un discurs ținut la Academia Română chiar Dimitrie A. Sturdza, acesta mărturisea: „Am terminat învățăturile secundare la Munchen, iar pe cele superioare la diferite universități germane, unde m-am folosit de cunoștințele primite de la profesori învățați, apostoli ai adevărului, ai binelui și ai științei”⁶¹. Aceasta este deocamdată singura mărturie a lui Dimitrie A. Sturdza că a studiat la mai multe universități germane. Totuși, în pofida acestui fapt, am reușit să identificăm din documente, în special din corespondență, date despre studiile universitare urmate de Dimitrie A. Sturdza în Germania. Cert este că Mitiță, la fel ca alți fii de boieri români, „au urmat Dreptul, având în vedere în primul rând cariera politică și funcțiunile de Stat”⁶², carieră pe care a și îmbrățișat-o, de altfel. Astfel, conform actelor de studii păstrate în arhive, Dimitrie A. Sturdza a urmat cursurile Universității Ludwig-Maximilian din Munchen în perioada 27 noiembrie 1850 – 2 august 1851, unde a studiat Facultatea de Drept⁶³ (fig. 6). Potrivit surselor, această universitate⁶⁴ avea înscriși în anul universitar respectiv (1850-1851), 1 817 studenți, dintre care cei mai mulți (mai exact 809 studenți) urmau cursurile Facultății de Drept⁶⁵. Dintre profesorii pe care i-a avut Dimitrie A. Sturdza în cadrul acestei facultăți, menționăm pe: dr. Hieron von Bayer, dr. Franz Xaver Zenger, dr. Friedrich Tiersch⁶⁶, dr. Ludwig Arndts, dr. Fr. Hacher, dr. Karl Fried Dollman etc.⁶⁷.

Din propriile mărturisiri, făcute într-o scrisoare adresată prietenului său Gheorghe Sion, la 6 mai 1851, când studia la Munchen, reiese că mama sa Ecaterina îl vizita când era la studii în străinătate: „[...] de alaltăeri sunt despărțit de amata mea maimă care a plecat spre patrie și pe care am acompaniat-o pân la Dresda”⁶⁸. De altfel, Ecaterina Sturdza a

⁵⁸ Străjerul de noapte.

⁵⁹ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. II (martie 1859 – iulie 1860), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1978, p. 186.

⁶⁰ Costin Merișcă, *O personalitate uitată a culturii române: Petru M. Câmpeanu*, p. 56.

⁶¹ Academia Română, Direcția Patrimoniu, fond D. A. Sturdza, dosar 1/1913-1922, f. 1.

⁶² Dumitru Cristian Amzăr, *Studenți români în străinătate. Universitatea din Berlin*, București, Editura Imprimeria Națională, 1941, p. 240.

⁶³ BAR, Cabinetul de Manuscrise, fond D. A. Sturdza, mapa V Acte 2, f. 2.

⁶⁴ Această universitate avea atunci opt facultăți, printre care Teologie, Medicină (unde era inclusă și chirurgia), Filozofie și Psihologie, Farmacie, Drept.

⁶⁵ Amtliches Verzeichnis des Personals und der Studierenden an der Ludwig-Maximilians-Universität zu München. Studienjahr 1850-51, München, 1851, p. 63 (vezi adresa de internet http://pub.ub.uni.-muenchen.de/9950/1/pvz_Imu_1850_51_wise_sose.pdf, accesată în octombrie 2018).

⁶⁶ Acest profesor avea o relație apropiată cu familia Sturdza chiar dinainte de a studia Dimitrie A. Sturdza la această universitate. A se vedea, în detaliu, Marin Bucur, *Tineri trimiși la învățătură la Munchen în primele decenii ale secolului XIX*, în *AIX*, tomul XXXIII, 1996, p. 335-344.

⁶⁷ Amtliches Verzeichnis des Personals und der Studierenden an der Ludwig-Maximilians-Universität zu München. Studienjahr 1850-51, München, 1851, p. 63.

⁶⁸ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 264.

urmărit îndeaproape educația fiilor săi. Petru M. Câmpeanu, în calitate de supraveghetor, o informa mereu despre situația lor. Mai mult de atât, el era cel care avea grijă să-i înscrie la altă universitate și să caute o casă în care să locuiască. De pildă, încă din timpul verii, cu două-trei luni înainte de a-l înscrie pe Dimitrie A. Sturdza la Universitatea din Göttingen, Petru M. Câmpeanu căuta o casă spațioasă în apropiere. La 9 iulie 1851, i-a trimis o scrisoare în care îl anunța bucuros că „după atâte umblări deci și necazuri îți pot scrie acum ceva îmbucurător, adică că am găsit o casă în mijlocul uliței cei mari și se apropie de Universitate”⁶⁹. Astfel, între anii 1851 și 1852, Dimitrie A. Sturdza a studiat la Universitatea Georg August din Göttingen⁷⁰. Dimitrie A. Sturdza a rămas profund atașat atât de profesorii din Göttingen, cât și de orașul în sine. Din păcate, este singura universitate despre care Dimitrie A. Sturdza ne-a lăsat mărturie. De unii dascăli de la Universitatea din Göttingen, Dimitrie A. Sturdza era foarte apropiat. De exemplu, în 1860, fiind în vizită la Göttingen, le scria fraților săi mai mici, Matei și George, că și-a revăzut cu plăcere unii dintre vechii profesori și pe alți cunoscuți de aici. Mai scria că „dacă m-asiu fi luat după invitațiuni și amiciția cu care am fost primitu de vechii mei profesori și cunoscuți, atunci și o săptămână nu mi-ar fi ajunsu”⁷¹. În continuare, el recunoștea, cu nostalgie, că „nu vă puteți închipui ce impresiune îmi făcu a visita după atâta timpu oameni asia de eminenti ca cei mai susu înșirați, și a vedea în ei acea cultură a științelor, care pe la noi e mai necunoscută!”⁷² Dar, ceea ce este și mai interesant, este faptul că avea voie să împrumute de la biblioteca Universității din Göttingen ce carte dorea. Mai mult de atât, îi trimiteau cărțile cu poșta la Miclăușeni, iar după ce le întrebunța, bineînțeles că le trimitea înapoi⁷³. Informații referitoare la efectuarea studiilor de Dimitrie A. Sturdza mai întâi la Munchen, apoi la Göttingen ne sunt confirmate și de o epistolă din 7/19 decembrie 1851 trimisă de Constantin Hurmuzachi prietenului său George Bariț, în care nota: „Câmpeanul se află acum la Gotingen, cu copiii rep. Vornic A. Sturdza Miclăușanul, cu carii au petrecut 2 ani la Munchen – nu ca învățător, ce numai ca purtător de grijă”⁷⁴. O altă confirmare a faptului că în anul 1851 Dimitrie A. Sturdza studia la Universitatea din Göttingen o avem și din scrisoarea Ruxandrei A. Balș, sora mai mică a lui Dimitrie A. Sturdza, trimisă acestuia la Göttingen la data de 7 octombrie 1851⁷⁵.

Astfel, potrivit Mihaelei Damean, între anii 1852 și 1853, Dimitrie A. Sturdza a urmat tot studii de Drept, după cum reiese din foile matricole ale Universității Rheinischen Friedrich-Wilhelms din Bonn⁷⁶. De altfel, și din scrisorile trimise de Ruxandra⁷⁷ lui

⁶⁹ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, Petru M. Câmpeanu către Dimitrie A. Sturdza, S45(10)/DCCCLXVIII, nenumrotat.

⁷⁰ Idem, fond Dimitrie A. Sturdza, mapa V Acte 3, f. 3.

⁷¹ Idem, Dimitrie A. Sturdza către Matei și George Sturdza, S7 (6)/CMXII (1), nenumrotat.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Nicolae Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte*, Tipografia „Neamul Românesc”, 1911, p. 101.

⁷⁵ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, Ruxandra A. Balș către Dimitrie A. Sturdza, S18 (2)/DCCCLV, nenumrotat.

⁷⁶ Mihaela Damean, *Personalitatea omului politic Dimitrie A. Sturdza*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 26.

⁷⁷ Ruxandra este cea mai mică soră a lui Dimitrie A. Sturdza. În perioada când acesta era la studii în străinătate, i-a trimis foarte multe scrisori. Pe unele este trecut și orașul în care se afla Dimitrie A. Sturdza în anumite momente etc. Stă dovadă în acest sens bogata corespondență aflată la Cabinetul de Manuscrise al Academiei Române.

Dimitrie A. Sturdza la Bonn, reiese că el se afla acolo încă din 10 octombrie 1852⁷⁸, iar ultima scrisoare trimisă în acest oraș este datată 13 decembrie 1853⁷⁹. Începând din 26 aprilie 1854⁸⁰, Dimitrie A. Sturdza a studiat la Universitatea Friedrich-Wilhelms din Berlin tot la Facultatea de Drept⁸¹. Această universitate a fost întemeiată în anul 1810 de savantul Wilhelm von Humboldt și se deosebea de celelalte prin faptul că aici se „pretindea o însușire a disciplinei științifice prin cercetări proprii, printr-o participare activă a studenților la creația științifică, prin deprinderea lor cu metodele exacte de cercetare”⁸². Dintre profesorii pe care îi avea aici, Dimitrie A. Sturdza îl elogia deseori pe istoricul german Leopold von Ranke, „întemeietorul istoriografiei critice moderne”⁸³.

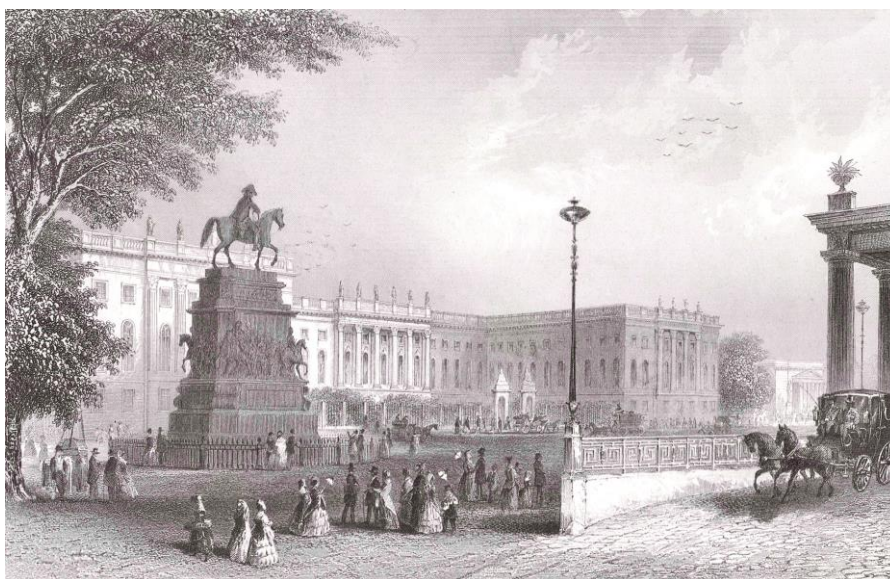

Fig. 7. Universitatea Friedrich-Wilhelms din Berlin.
(Sursa foto: Wikipedia.)

Dimitrie A. Sturdza a revenit în țară în anul 1855, după cum atestă corespondența sa⁸⁴. Se pare că, în acești cinci ani, Dimitrie A. Sturdza a studiat și la universitățile din Freiburg⁸⁵ și Jena⁸⁶. La universitățile din Freiburg și Jena, din păcate, din lipsa

⁷⁸ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, Ruxandra A. Balș către Dimitrie A. Sturdza, S18 (11)/DCCCLV, nenumărat.

⁷⁹ Idem, S18 (27)/DCCCLV, nenumărat.

⁸⁰ Dumitru Cristian Amzăr, *op. cit.*, p. 224.

⁸¹ Mihaela Damean, *op. cit.*, p. 26.

⁸² C. Sassu, *Premisele ideologice ale istoricului von Ranke (1795-1886)*, în *RFR*, anul IX, nr. 4/1942, p. 3-20.

⁸³ *Ibidem*, p. 3-20.

⁸⁴ În anul 1855, Dimitrie A. Sturdza se afla deja în țară. Trimitea scrisori de la Miclăușeni, din Bârlad, Iași etc., fraților săi sau mamei sale. Stă dovadă în acest sens o corespondență foarte bogată.

⁸⁵ A se vedea mai multe în lucrarea *În memoria lui Dimitrie A. Sturdza, cu prilejul centenarului de la nașterea sa – 25 februarie 1933*, cuvântare rostită de Constantin I. C. Brătianu, București, Imprimeriile Independența, 1933, p. 8.

⁸⁶ Nicolae Iorga afirma că Dimitrie A. Sturdza „era să fie teolog și făcuse studii de această specialitate, pe lângă cele de drept, la Iena”. A se vedea mai multe în Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu și Sanda Râpeanu, București, Editura PRO, 1999, p. 12.

documentelor, nu știm cu exactitate ce a studiat și în ce perioadă a urmat cursurile. Dar, după cum menționează Elena Siupiur, în secolul al XIX-lea, în universitățile germane studenții frecventau câteva semestre la o universitate, apoi se duceau la altă universitate; iar în final, reveneau la prima universitate pentru încheierea studiilor sau pentru doctorat⁸⁷.

În orice caz, anii petrecuți în Germania și-au pus amprenta asupra personalității lui D. A. Sturdza. Îndeosebi cultura germană l-a influențat în toate domeniile de activitate. Cercetând cu atenție opera sa, am observat că aproape tot timpul în lucrările și discursurile sale vorbea de „învățații eminenți ai Germaniei”. Ulterior, avea să-i scrie fiului său într-o scrisoare: „Eu cred, că e lucru foarte clar, că Germania e inima Europei”⁸⁸. În aceste pagini am dorit să prezentăm câteva aspecte din mediul în care a crescut și s-a format omul politic și cărturarul Dimitrie A. Sturdza. Născut într-o veche și puternică familie boierească din Moldova, a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai vieții publice românești a secolului al XIX-lea. Ca atare, am considerat necesară prezentarea succintă a orizontului său de formare pentru a înțelege mai bine personalitatea sa.

DIMITRIE A. STURDZA'S CHILDHOOD AND EDUCATION (Summary)

Keywords: Sturdza family, Dimitrie A. Sturdza, childhood, education, Germany.

Dimitrie A. Sturdza was born in 1833, into a powerful and influential aristocratic Moldavian family. His father was the vornic Alexandru D. Sturdza who died, unfortunately, in 1848. Dimitrie A. Sturdza began his studies in Iassy. At the age of seventeen, he was sent abroad, in Germany, by his mother, where he continued his education (1850-1855). He studied Law in different universities. Among his professors was the great historian of the nineteenth century, Leopold von Ranke.

Consequently, Dimitrie A. Sturdza acquired a broad knowledge in various domains in German universities, which later, during his political career was applied successfully in Romania.

---

⁸⁷ Elena Siupiur, *Intelectuali, elite, clase politice moderne în sud-estul european. Secolul XIX*, București, Editura Domino, 2004, p. 294.

⁸⁸ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Secția Corespondență, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(221)/CMXI (2), nenumerotat.